

Prefață.

Soarta a voit, ca poporul românesc din Ardeal și Ungaria, să trăiască veacuri dearândul până la marile prefaceri de acum jumătate veac, fără de organizare proprie politică precum o aveau popoarele conlocuitoare, dupăce acestea îi sdrobiseră organizația străveche. Astfel vecinic umbrit de împrejurimea dușmănoasă — deși nu a putut fi desrădăcinat din pământul strămoșesc — poporul românesc nu a fost în stare să se înalțe spre lumină, nu a putut să producă flori și roade. I-a lipsit pătura cărturărească, intelectualii răsăriți din mijlocul lui, meniți să-i fie conducători conștienți și ca atari să dea expresiune gândurilor și aspirațiunilor lui.

Lipsa aceasta ne-a pus într'o situațiune nepriincioasă față de popoarele conlocuitoare. Asupriți din toate părțile, nu a fost nimenea care să adune și să păstreze hrisoavele pecetluite, mărturiile drepturilor în timpurile vechi, și a lipsit puterea care ne-ar fi dat scut și adăpost împotriva asupririi stăpânitorilor, — împrejurare care ne-a făcut greutăți și după-ce cătușele feudale au fost sfărâmate, fiindcă lichidarea stărilor de mai înainte, s'a făcut prin procese politice în cari documentele vechi formau o armă puternică.

E adevărat că deodată cu prăbușirea sistemului vechiu, s'au schimbat și vederile în ce privește titlurile de drept mai ales în materie de drept public. Înainte de toate s'au eliminat din dreptul public noțiunile și normele împrumutate din dreptul privat, recunoscându-se că acî în fața realității vieții politice ele sunt ficțiuni primejdioase; tot mai adânc a străbătut convingerea, că drepturile așa numite

istorice trebuie să se acomodeze stărilor reale și unde altcum nu se poate, să cedeze cu totul în fața acestora, că titlurile de drept de odinioară și mărturiile lor nu au valoare peremptorie, ci valoarea lor atârână de împrejurarea, că corăspund în esență cerințelor dreptății în înțelesul mai limpezit de astăzi al cuvântului, ori nu; astfel și înscriseurile prăfuite de prin arhive, cari adeseori nu sunt nimic altceva decât dovezile nelegiuirilor săvârșite de cei favorizați de soarte împotriva celorlalți, au ori ar trebui să aibă astăzi numai valoare curat istorică.

De fapt însă amintirile trecutului sunt încă prea vii, dorul după privilegiile pierdute prea mare, decât să se fi putut cu toții acomoda stărilor radical schimbate și să fi putut află singura cale adevărată pentru o viață și desvoltare alături cu ceilalți prin respectarea individualității celui alt, cu toate consecințele sale. Mai intervenind și interesele deosebite ce se încrucișează într'un stat ca al nostru, și cari din multe părți se speculează, ne întâlnim adeseori cu fenomenul ciudat, că tocmai din partea acelor cari, mulțămită stărilor prielnice din trecut, sunt mai înaintați în cultură, se nesocotesc adevărurile amintite mai sus și desgroparea trecutului nu se face în scop științific istoric și pentru a întrebuința cunoașterea trecutului ca un factor moral pentru viața de azi și de mâne, ci cu scop vădit politic întrebuințându-se drept dovezii procesuale documentele unei puteri politice, care sub forța împrejurărilor a trebuit să se prăbușască.

Faptul acesta, ni-l-a dovedit ad oculos în timpul din urmă, presa compatrioților noștri Sasi din incidentul apariției unui studiu, în care pe temeiul unui vast material cules din arhivele săsești, se încearcă reconstruirea stării originare de drept a Românilor în fostul «fundus regius». Cum nu s'a putut altcum, și lichidarea situațiunii vechi politice din această parte a țării și statornicirea unei

situațiuni noi s'a făcut prin proces politic, decis prin legislațiune în anul 1876 (articolul de lege XII), iar de guvern în mai multe rânduri așa în anii 1869 și 1877. Din presa săsească știm, că poporul săsesc nădăjduște și astăzi o revizuire în favorul său.

Tendențele acestea trebuie să ne fie un indemn mai mult, ca să ne orientăm asupra luptelor ce s'au dat, să ne ocupăm de stările din trecut ale poporului românesc în aceasta parte a țării și adunând material istoric răzlețit în toate părțile, să contribuim din partea noastră după putință la stabilirea adevărului istoric.

Cartea aceasta cuprinde un studiu introductiv din partea unui tânăr scriitor istoric, în care se pune în adevărată lumină chestiunea de drept a Românilor pe așa zisul «fundus regius» din punct de vedere istoric și politic; cuprinde apoi acte și documente privitoare la lupta ce s'a dat înainte de normarea situațiunei de astăzi prin legislațiune și guvern; căci deși de abia în timpul mai recent am avut și noi Români parte de bărbați cu pregătiri speciale în domeniul istoriei — istoriografi de valoare recunoscută — nici mai înainte nu ne-au lipsit bărbați cari sub împrejurările cele mai grele, au făcut înșiși cercetări și studii arhivalice în vederea luptei ce aveau să poarte și în scopul izbânzii acesteia. Sub acest raport trebuie să privim cele două memorii ale comunelor din așa zisele scaune filiale ale Săliștei și Tâlmaciului și anume: Memorandul înaintat dietei din Pesta în ședința din 7 August 1868, făcut de Ioan cavalier de Pușcariu și Petiția din 1871 alcătuită de avocatul Dr. Ioan Borcia. Fiindcă aceste memorii importante sunt astăzi foarte rare, ele s'au tipărit în acest volum atât în original cât și în traducere românească, spre a fi accesibile tuturor. Rezultatul lor a fost deoparte ordinațiunea ministerială din 1869, prin care scaunele filiale au fost reîncorporate

la organismul politic-administrativ «Fundus regius» de unde în anul 1863 fuseseră scoase în mod volnic; iar de altă parte ordonanțele ministeriale din anul 1877, cari le recunosc ca părtașe ale «Universității săsești». Un alt rezultat al lor a fost și dispoziția legii urbariale din 1871 (art. LIII) în înțelesul căreia în comunele din aceste scaune filiale nu se aplică legea urbarială, ci raporturile lor de proprietate aveau să fie normate prin o lege specială (care până astăzi nu s'a făcut).

Afară de acestea, cartea de față mai cuprinde și o serie de documente de mare preț, cari ne zugrăvesc neconținutele lupte purtate de poporul românesc din aceste părți împotriva asupririlor cârmuitorilor. Din ele se constată, nu numai faptul, că poporul nostru n'a recunoscut niciodată aceste stări ca stări de drept, dar și aceea, că cercurile conducătoare ale monarhiei aveau cu totul alte păreri despre raporturile dintre Sași și Români, decât Sașii de atunci și de astăzi.

Avem convingerea, că prin publicarea acestora împlinim o datorință îndoită. Deoparte prezentăm marelui public cetitor o pagină din istoria poporului românesc și facem posibilă o mai justă apreciere a raporturilor noastre cu unul din popoarele conlocuitoare, de altă parte oferim prin opul acesta un punct de mănecare merit să înlesnească lucrarea altor români cari se vor simți chemați și siliți de necesitățile timpului, de a se ocupa în viitor de această chestiune.

Sibiu, în Octombrie 1913.

Dr. Ilarion Pușcariu m. p.,
arhimandrit.